

Anthony HARDING, Die Schwerter im ehemaligen Jugoslawien,
Prähistorische Bronzefunde Abteilung IV, 14. Band, Stuttgart 1995:
Franz Steiner Verlag. 120 str., 67 tabela, popis literature,
registar nalazišta.

Recenzija knjige
Book review
Primljeno: 1996.12.23.
Received:

Snježana Vrdoljak
HR-10000 Zagreb, Hrvatska
Arheološki zavod
Filozofskog fakulteta
I. Lučića 3

Autor ovoga sveska Prähistorische Bronzefunde, serije koja se izdaje u okviru Međunarodne zajednice za prethistorijske i protohistorijske znanosti, čiji je XIII. kongres upravo održan u rujnu 1996. u talijanskom gradiću Forli kod Bologne, je profesor Anthony Harding, Department of Archaeology, University of Durham, England. Harding je doktorirao 1973. godine u Cambridgeu, a tijekom rada na doktorskom radu već se upoznao s većim dijelom, u ovome svesku analiziranih mačeva. U svojoj knjizi "The Mycenaens and Europe" (1984) analizirao je samo pojedine tipove mačeva koji su mu se činili zanimljivima u pojašnjenju nekih problema, pa je već tada bio svjestan potrebe za jednom opširnijom studijom. Njegov je rad dijelom i nastavak rada preminulog J.D.Cowena koji je neposredno prije svoje smrti pripremao rad o različitim tipovima mačeva na području od srednje Europe na sjeveru do Grčke na jugu. Kao što i sam autor kaže u uvodnome dijelu, ovaj je rad trebao popuniti prazninu između radova o mačevima koji se odnose na područje Austrije, Mađarske, Rumunjske, Grčke, Bugarske i Albanije, a izašli su u istoj seriji PBF u razdoblju od oko 1985. do 1995. godine. Ovaj je Hardingov rad završen još 1991. godine kada se "... daljnji razvoj političke karte na tlu bivše Jugoslavije još nije mogao predvidjeti...", pa se u ovome svesku pojam "Jugoslavija" upotrebljava u njegovom izvornom smislu i odnosi se na cjelokupno područje bivših jugoslavenskih republika, pa tako i sadašnje Republike Hrvatske. Napomenula bih da ovo nije jedini rad koji je izašao u posljednje vrijeme u seriji PBF, a obuhvaća slično područje. 1994. izašao je rad R. Vasića o srpovima na središnjem Balkanu, a 1993. rad Z. Žeravice o sjekirama iz Dalmacije i drugih dijelova Hrvatske, Crne Gore, Bosne i Hercegovine (vidi recenzije S. Vrdoljak, *Opusc. Archaeol.* 19, 1995; D. Glogović, *VAMZ XXVI-XXVII*, Zagreb 1993-1994.). Koliko je valjan ili nevaljan takav

odabir "Arbeitsgebiet", vidi se iz same analize i zaključaka koje ona donosi o vremenskoj, prostornoj i upotrebnoj dimenziji različitih tipova brončanih predmeta, u ovome slučaju mačeva. I sam prof. Harding na kraju uvodnoga dijela zaključuje da je prostor bivše Jugoslavije zemljopisno vrlo raznolik. Ta je prirodno-zemljopisna raznolikost uvjetovala i različitu materijalnu kulturu zajednica koje su živjele na ovom prostoru. Pogleda li se rasprostranjenost pojedinih tipova i varijanti mačeva, onda se vidi da su u sjevernom dijelu analiziranog područja rasprostranjeni tipovi koji stoje u uskoj vezi s tipovima na području jugoistočnih Alpa, srednjeg Podunavlja i južne Njemačke, dok je jug uvijek bio pod utjecajem Grčke i Egeje (rapiri i mahaire). Prirodna zatvorenost balkanskog, uglavnom planinskog prostora rezultirala je osebnim stilom u ljevačkoj djelatnosti (npr. tip Veliki Mošunj). Međutim, ovu, pomalo pojednostavljenu podjelu na različite kulturne regije ili proizvođačka središta, potrebno je nadopuniti nekim zanimljivim zaključcima koji se osobito odnose na naše krajeve i tipove mačeva u Hrvatskoj npr. na tip Tenja za koji Harding ističe izrazito hrvatsko porijeklo tj. navodi ga kao "kroatische Form", što nije niti neočekivano s obzirom na veliki broj ostava ljevača iz 2. faze kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj i tvrdnju K. Vinski-Gasparini (1973) o jednoj vrlo razvijenoj lokalnoj metalurškoj proizvodnji na području južne Panonije. Istaknula bih također i nalaze mačeva iz korita rijeke Cetine (br. 56 i 56A) koje je autor također uvrstio u tip Tenja - varijanta Vrhnika, a koji nesumnjivo govore o širokim kontaktima južnopanonskog prostora sa susjednim krajevima. Zanimljiva je upravo rasprostranjenost ove varijante Vrhnika, predstavljene nalazima triju mačeva koji se nalaze u međusobno vrlo udaljenim područjima, Sloveniji i zaleđu Jadrana, a povezuju se tipološki s prostorom sjeverne Hrvatske,

koji je isto tako izvan njihovih zemljopisnih okvira. Iz normalne se serije tipološki osobito izdvaja mač iz Trilja (br. 56A), koji, prema Hardingu, odražava lokalne osobitosti koje imaju vrlo malo zajedničkog s razvojem tipova oružja na Balkanu.

Inače, Harding u svome radu slijedi vrlo strogo zadanu koncepciju svezaka *Prähistorische Bronzefunde*. Rad započinje kratkim uvodnim dijelom o povijesti istraživanja u kojemu ističe da su dosada nalazi mačeva bili analizirani u većim sintezama ili monografijama europskih autora ili su bili pojedinačno objavljeni u manjim izvještajima. Izuzetak, naravno, predstavljaju sinteze Ksenije Vinski-Gasparini (1973) ili B. Hänsela (1968) u kojima je već ranije bio vrednovan veliki dio nalaza iz Hrvatske iz srednjeg i kasnog brončanog doba. Harding se u svojoj kronološkoj atribuciji pojedinih tipova mačeva oslanja upravo na kronološke sheme ovo dvoje autora, sinkronizirajući ih, tamo gdje je to moguće, s modificiranim Reineckeovim sistemom za srednju Europu. Na kraju sveska nalazi se i uobičajena tipska tabela mačeva od stupnja Br. A2 pa do HaC, koja je prisutna i u drugim radovima o mačevima npr. u radu P. Schauera (1971) o mačevima u južnoj Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj. I Harding, kao i Schauer, pri stvaranju nomenklature uzima reprezentativna nalazišta, a tipološka obilježja mačeva odražavaju se u nomenklaturi samo kada se odnose na više pojmove npr. Griffzungenschwerter, Griffplattenschwerter ili Vollgriffschwerter i time se možda razlikuje od nekih drugih autora koji svoje tipove jednostavno opisuju slovima i brojkama. Tako npr. Kemenczei u svome radu o mačevima u Mađarskoj, tip Aranyos, koji je izdvojio J.D. Cowen; naziva tip A - varijanta 2. Harding je pokušao navesti što veći broj analogija za pojedine tipove, ali to baš i nije jednostavno ako se uzme u obzir koliki je broj različitih naziva za iste tipove i varijante prisutan u arheološkoj literaturi. Meni je osobno vrlo zanimljiva činjenica da je autor ovog sveska PBF-a A. Harding, koji u komentaru prijevoda članka V. Furmáneka (1980) tako žestoko kritizira stanje istraživanja srednjeeuropskog brončanog doba, navodeći da je tematika vrlo složena i zasniva se na tipološkim detaljima neprobavljive vrste. Njegova odstupanja su vidljiva kada se npr. osvrće na problem odnosa Griffzungenschwerter, za koje Schauer vidi porijeklo u Egeji i tamošnjim rapirima, i Vollgriffschwerter. Po njemu ova dva tipa mača povezuje pločica na vrhu drške. O njenoj se formi na mačevima s jezičcem zna vrlo malo i često je se povezuje s mikenskim utjecajima

na početku srednjeg brončanog doba. Prema Hardingu to bi i mogao biti slučaj, ali onda bi to moralo vrijediti i za brončane pločice na Vollgriffschwerter. On se na ovaj paralelizam Egeje (Schacht grobovi) i Br. A2 / Hajdúsámson - Apa horizonta, osvrće i u poglavlju o kronologiji, točnije apsolutnoj kronologiji, ostavljajući ta pitanja još otvorenima zbog još prisutnih nejasnoća u samoj apsolutnoj kronologiji Egeje.

Zanimljiva su i njegova razmišljanja koja se odnose na funkciju pojedinih tipova/varijanti mačeva gdje on jasno razlikuje, na osnovi forme drške i sječiva, mačeve za ubadanje ili probadanje (Stichschwert) i mačeve za udaranje (Hiebschwert). Za razliku od Schauera koji prvu kategoriju mačeva vrlo dugog, trstolikog sječiva s pločicom za nasad drške datira u stupanj Göggenhofen, najkasnije Asenkofen, dakle kraj srednjeg brončanog doba, on ih puno duže datira u Br. D, pa čak i u 9-8. st. pr. Kr. (nalaz mača iz Gromačice tipa Vukovar). Ovdje dolazimo do onog vječitog problema vezanog uz okolnosti nalaza. Većina mačeva ne potječe iz zatvorenih cjelina, grobova ili ostava, a često su predmeti koji ih prate iz različitih perioda kao u slučaju mača iz Nezakcija iz groba 11-5. st. pr. Kr. Međutim, često se isti tipovi mačeva, nađeni u zatvorenim cjelinama, različito datiraju na osnovi popratnih predmeta. Uzmimo kao primjer tip Sombor koji se uglavnom datira u stupanj Göggenhofen, klasičnu kulturu grobnih humaka, ali postoje primjerci, kao mač iz Vrhlike (br. 32) koji se po popratnim nalazima mogu datirati u kasno brončano doba. Riječ je zapravo o problemu mača općenito kao o jednom relativno skupocjenom predmetu čija je upotreba mogla biti dugotrajna i tu bi činjenicu trebalo uzeti u obzir, možda najbolje na način kako je to prikazao K. Kristiansen u svome članku (1985) o položaju kronoloških studija u arheologiji i odnosu između vremena proizvodnje, upotrebe i deponiranja predmeta pri čemu je stupanj istrošenosti vrlo važan faktor pri određivanju kronološkog položaja mačeva. No, serija PBF zaista nije mjesto gdje bi se o takvim problemima moglo raspravljati stoga se i ovaj svezak uglavnom ograničava na nizanje tipoloških karakteristika nalaza na jednom relativno širokom i kulturno raznolikom prostoru. Njegova je neizmijerna vrijednost u tome što je na jednom mjestu obrađena raznolika građa koja je dosada bila publicirana na različitim mjestima, često u obliku manjih izvještaja u lokalnim časopisima ili je sada po prvi puta objavljena.

POPIS LITERATURE

- Hänsel 1968. Hänsel B. *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, Bonn 1968: Rudolf Habelt Verlag GMBH.
- Furmánek 1980. Furmánek V. Periodisation in the Central European Bronze Age, *Institute of archaeology Bulletin* 17, London 1980, 117-128.
- Kristiansen 1985. Kristiansen K. The place of chronological studies in archaeology. A view from the Old world, *Oxford Journal of archaeology* 4 (3), Oxford 1985, 251-265.
- Schauer 1971. Schauer P. *Die Schwerter in Süddeutschland, Österreich und der Schweiz I*, *Prähistorische Bronzefunde* IV/2, München 1971: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Vinski-Gasparini 1973. Vinski-Gasparini K. *Kultura polja sa žarana u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar 1973: Filozofski fakultet.

